

बार्हस्पत्यो भरद्वाजः। अश्विनौ। त्रिष्टुप् ।

स्तुषे नरा दिवो अस्य प्रसन्ताश्विना हुवे जरमाणो अर्कैः।

या सद्य उस्त्रा व्युषि ज्मो अन्तान्युयूषतः पर्युरू वरांसि॥ ६.०६२.०१

दिवो नरा- दिव्यौ। अस्य- एतस्य जगतः। प्रसन्ता- ईश्वरौ। अश्विना- अश्विनौ प्राणेशनशक्तिभूतौ। अर्कैः- मन्त्रैः। जरमाणः- स्तुवन्। हुवे- आह्वये। स्तुषे- स्तोतुम्। या- यौ। सद्यः- क्षणेन। उस्त्रा- शत्रुनिवारकौ। व्युषि- निशायां व्युष्टायाम्। ज्मः- भूम्याः। अन्तान्। उरू- महान्ति। वरांसि- आवारकानि तमांसि। युयूषतः- पृथक्कुरुतः॥१॥

ता यज्ञमा शुचिभिश्चक्रमाणा रथस्य भानुं रुरुचू रजोभिः।

पुरू वरांस्यमिता मिमानापो धन्वान्यति याथो अज्रान्॥ ६.०६२.०२

ता- तौ। यज्ञम्- सङ्गतिकरणं दानं वा। शुचिभिः- पवित्रभावनाभिः। चक्रमाणा- कुर्वन्तौ। रथस्य- स्ववाहनस्य। भानुम्- प्रकाशम्। रजोभिः- तेजोभिः। रुरुचूः- रोचयेते। पूरू- बहूनि। वरांसि- तेजांसि। अमिता- अमितानि। मिमाना- निर्मिमाणौ। अपः- मूलशक्तिधाराः। धन्वानि- शुष्कभूमिकाश्च। अज्रान्- प्राणतुरगान्। अति याथः- अतिगमयथः॥२॥

ता ह त्यद्वर्तिर्यदरध्रमुग्रेत्था धिय ऊहथुः शश्वदश्वैः।

मनोजवेभिरिषिरैः शयध्यै परि व्यथिर्दाशुषो मर्त्यस्य॥ ६.०६२.०३

ता- तौ। उग्रा- तीक्ष्णौ। यत्। वर्तिः- गृहम्। अरध्रम्- असमृद्धम्। त्यत्- तत्। समर्थयितुम्। शश्वत्- सर्वदा। इत्था- एव। अश्वैः- प्राणतुरगैः। धियः। ऊहथुः- धारयथः। मनोजवैः- मनोवेगैः। इषिरैः- सदेष्टव्यैः। दाशुषः- दातुः। मर्त्यस्य- यजमानस्य। व्यथिः- व्यथाजनकचित्तवृत्तिः। परि शयध्यै- परिशयनाय। भवतु॥३॥

ता नव्यसो जरमाणस्य मन्मोप भूषतो युयुजानसती।

शुभं पृक्षमिषमूर्जं वहन्ता होता यक्षत्प्रत्नो अध्वग्युवाना ॥ ६.०६२.०४

ता- तौ। नव्यसः- अभिनवस्य। जरमाणस्य- स्तोतुः। मन्म- ध्यानम्। युयुजानसती- युज्यमानप्राणतुरगौ। उप भूषतः- मण्डयतः। शुभम्- भद्रम्। पृक्षम्- अन्नम्। इषम्- काम्यम्। ऊर्ज- शक्तिम्। वहन्ता- वहन्तौ। युवाना- तरुणौ। अध्वक्- अद्रोहः। प्रत्नः- पुराणः। यक्षत्- यजतु ॥४॥

ता वल्गू दस्त्रा पुरुशाकतमा प्रत्ना नव्यसा वचसा विवासे।

या शंसते स्तुवते शम्भविष्ठा बभूवतुर्गृणते चित्रराती ॥ ६.०६२.०५

या- यौ। शंसते- स्तुवते। शम्भविष्ठा- अतिशयेन शङ्करौ। बभूवतुः- अभवताम्। गृणते- स्तुवते। चित्रराती- नानादानौ। तौ। वल्गू- सुन्दरौ। दस्त्रा- दर्शनीयौ। पुरुशाकतमा- अतिशयेन बहुकर्माणौ। प्रत्ना- पुराणौ। नव्यसा वचसा- अगतरसमन्त्रेण। विवासे- परिचरामि ॥५॥

ता भुज्युं विभिरद्भ्यः समुद्रात्तुग्रस्य सूनूमूहथू रजोभिः।

अरेणुभिर्योजनेभिर्भुजन्ता पतत्रिभिरर्णसो निरुपस्थात् ॥ ६.०६२.०६

ता- तौ। तुग्रस्य सूनुं भुज्युम्- आत्मसूर्यस्य चिद्रश्मिभावुकम्। तुग्रशब्दो रश्मिनामसु पठितः। अरेणुभिः- रेणुरहितैः। रजोभिः- अन्तरिक्षमार्गैः। योजनेभिः- युक्तैः। विभिः- प्राणाश्चैः। पतत्रिभिः- पतनशीलैः। समुद्रात्- चित्तसमुद्रात्। संसारसमुद्रात्। अद्भ्यः- मूलशक्तिधाराभ्यः। अर्णस उपस्थात्। निः ऊहथुः- निरगमयताम्। भुज्युमंहसः पिपृथो निरश्विनेति श्रुतिरत्रानुसन्धेया। ॥६॥

वि जयुषा रथ्या यातमद्रिं श्रुतं हव वृषणा वध्रिमत्याः।

दशस्यन्ता शयवै पिप्यथुर्गामिति च्यवाना सुमतिं भुरण्यू ॥ ६.०६२.०७

वृषणा- वर्षकौ । दशस्यन्ता- यच्छन्तौ । सुमतिम्- शोभनमतिम् । च्यवाना- गच्छन्तौ । भुरण्यू- भतारौ । वध्निमत्याः- चित्तस्य देशबन्धनयुक्तायाः । त्वं विश्वस्य जगत इति मन्त्रे वध्निशब्दस्य पाशार्थ उच्यते सायणेन । बध्यते अनेनेति वध्निः । हवम्- आह्वानम् । श्रुतम्- श्रुतिमयम् । अद्रिम्- स्थैर्योपलक्षणाभिषवणपाषाणं प्रति । जयुषा- जयशीलेन । रथ्या- रथेन । वि- विशेषेण । यातम्- आगच्छतम् । शयवे- स्तोत्रे । गाम् । पिप्यथुः- आप्याययतम् ॥७॥

यद्रौदसी प्रदिवो अस्ति भूमा हेळो देवानामुत मर्त्यत्रा ।

तदादित्या वसवो रुद्रियासो रक्षोयुजे तपुर्घं दधात ॥ ६.०६२.०८

रोदसी- हे द्यावापृथिव्यौ । आदित्याः- अखण्डप्रकृतिजाः । वसवः- शरण्याः । रुद्रियासः- वेगाधिदेवताः । यत् । प्रदिवः- दिव्यम् । तपुः- तापकम् । अधम्- आहन्ता । देवानाम् । मर्त्यत्रा- मर्त्येषु । हेळः- क्रोधः । भूम- महान् । अस्ति- भवति । तत् । रक्षोयुजे- रक्षःप्रेरकाय । दधात- धारयत ॥८॥

य ई राजानावृतुथा विदधद्रजसो मित्रो वरुणश्चिकेतत् ।

गम्भीराय रक्षसे हेतिमस्य द्रोघाय चिद्वचस आनवाय ॥ ६.०६२.०९

यः । रजसः- लोकस्य । राजानौ- स्वामिनौ । ऋतुथा- कालेन । विदधत्- परिचरति । तम् । मित्रः- स्नेहाधिदेवता । वरुणः- ऋताधिदेवता च । चिकेतत्- जानीयात् । गम्भीराय । रक्षसे । हेतिम्- प्रहरणम् । अस्य- क्षिप । द्रोघाय आनवाय वचसे- द्रोहवचसे मनुष्याय क्षिप ॥९॥

अन्तरैश्चक्रैस्तनयाय वर्तिद्युमता यातं नृवता रथेन ।

सनुत्येन त्यजसा मर्त्यस्य वनुष्यतामपि शीर्षा ववृक्तम् ॥ ६.०६२.१०

अन्तरैः- अनिकृष्टैः । चक्रैः । द्युमता- दीप्तिमता । नृवता- प्राणाश्वयुक्तेन । रथेन- लक्ष्यप्रापकरंहणप्रतीकेन स्ववाहनेन । रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः । तनयाय- धर्मसन्तत्यै । वर्तिः- अस्मद्ब्रह्मम् । यातम्- आगच्छतम् । सनुत्येन- अन्तर्हितेन । त्यजसा-

क्रोधेन । मर्त्यस्य- मनुष्यस्य । वनुष्यताम्- बाधताम् । शीर्षा- शिरांसि । अपि । ववृक्तम्-
छिनतम् ॥१० ॥

आ परमाभिरुत मध्यमाभिर्नियुद्धिर्यातमवमाभिर्वाक् ।

दृढस्य चिद्रोमतो वि ब्रजस्य दुरौ वर्त गृणते चित्रराती ॥ ६.०६२.११

गृणते- स्तुवते । चित्रराती- चित्रदानौ । परमाभिः- श्रेष्ठाभिः । मध्यमाभिः । अवमाभिः-

अधमाभिः । नियुद्धिः- प्राणवडवाभिः । अर्वाक्- अस्मदभिमुखौ । आयातम्- आगच्छतम् ।

दृढस्य- दृढस्य । गोमतो ब्रजस्य- चिद्रश्मिसमूहस्य धेनुसमूहस्य वा । दुरः- द्वाराणि । वि वर्त-

विवृणुतम् ॥११ ॥